

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ДІАЛОГУ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ

У статті здійснено спробу розкрити сутність понять “діалог”, “навички діалогічного спілкування”, “професійна культура”; висвітлено наукові погляди на проблему формування культури діалогу духовно-творчої особистості; теоретично обґрунтовано значення розвитку професійних навичок діалогічного спілкування студентів у процесі професійної підготовки; доведено важливість розвитку професійної культури діалогу в контексті формування духовно-творчого потенціалу майбутніх лікарів.

Ключові слова: діалог, діалогічне спілкування, духовно-творчий потенціал, лікар, комунікативна компетентність, культура професійного спілкування, професійна культура діалогу, професійна освіта, розвиток, формування.

Перспектива розвитку громадянського суспільства, фізичне та духовне здоров'я нації значною мірою залежать від професійної компетентності, професійної культури й духовно-творчого потенціалу майбутніх лікарів, їхньої готовності до сумлінного виконання свого призначення та соціальних ролей. Сьогодні українське суспільство потребує таких медичних працівників, які є творчими особистостями з багатством духовних цінностей, зі свіжими, неординарними підходами до вирішення професійних завдань на діалогічних засадах і на принципах гуманізму, які здатні до самореалізації в умовах жорсткої конкуренції ринкових відносин.

Стаття 4 Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров'я” [4] визначає основні принципи охорони здоров'я, зокрема: гуманістичну спрямованість, забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей над класовими, національними, груповими або індивідуальними інтересами, підвищений медико-соціальний захист найбільш вразливих верств населення. Тому пріоритетною метою медичної освіти й критерієм її ефективності є розвиток особистісного потенціалу та професійна самореалізація майбутнього лікаря.

У контексті наукових досягнень сучасної медицини постають нові вимоги до якості медичної освіти, що виражається не лише в здатності студентів орієнтуватися в напрямках розвитку сучасної медичної науки, їх готовності до вирішення інноваційних завдань, розробці і впровадженню наукових досягнень у систему практичної охорони здоров'я, а й високою професійною культурою діалогу майбутніх лікарів, їхнім особистісним потенціалом.

Наразі існують певні суперечності між підготовкою майбутніх лікарів, з одного боку, та потребами держави й суспільства – з іншого, у толерантних, гуманних, високодуховних медичних працівниках, що підкреслює **актуальність** теми дослідження.

Теоретична значущість і недостатня розробленість проблеми розвитку професійної культури діалогу майбутніх лікарів визначили тему статті.

Мета статті – розкрити сутність понять “діалог”, “навички діалогічного спілкування”, “професійна культура”; висвітлити наукові погляди на проблему формування культури діалогу духовно-творчої особистості.

Питання організації навчального процесу у вищій школі висвітлено в наукових працях В. Андреева, В. Андрущенко, С. Архангельського, М. Євтуха, І. Зязюна, О. Пехоти, П. Пономарьова, З. Решетової, С. Сисоевої, А. Сущенко, Т. Сущенко та ін.

Над розробкою провідних теорій та концепцій розвитку професійної освіти працювало багато науковців (С. Батищев, В. Байденко, А. Біляєва, Б. Гершунський, А. Маркова, Л. Митина, Н. Ничкало, А. Новіков, Ю. Петров, Г. Сериков, І. Смирнов, А. Субетто, Ю. Татур та ін.).

Проблеми гуманізації професійної підготовки фахівця, здатного до реалізації власного духовно-творчого потенціалу особистості торкалися Д. Богоявленська, І. Бех, Н. Бібік, П. Кравчук, В. Кремень, О. Пехота, Е. Помиткін, В. Риндак, С. Сисоева, В. Сластьонін, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, А. Сущенко, О. Яковлева та ін.

Особливості професійної підготовки лікарів розкрили українські та зарубіжні вчені: В. Андронов, О. Білібін, Ю. Віленський, І. Вітенко, О. Грандо, В. Дуброва, В. Менделевич, О. Орлова, Ю. Остраус, Л. Пиріг, Ф. Портнов, М. Тимофієва, О. Уваркіна, Е. Чугунова та ін.

Розвитку творчого потенціалу особистості присвячені філософські праці А. Арнольдова, М. Барга, Г. Батищева, М. Бердяєва, В. Біблера, В. Губіна, Б. Кедрова, О. Чаплигіна, І. Шпачинського, а також науково-педагогічні розвідки Є. Адакіна, М. Дяченко, І. Зязюна, В. Клименка, В. Кременя, В. Моляко, Я. Пономарева, В. Рибалки, В. Роменця, Р. Цокура та ін.

Проблема культури діалогу як важливого складника професійної діяльності фахівця, питання формування мовної компетенції, уміння професійного спілкування відображені в дослідженнях С. Амеліної, Л. Анпілогової, І. Андронікова, М. Бахтіна, Н. Березіної, В. Беркова, М. Вайновської, М. Васильєвої, В. Волошинова, Л. Виготського, Л. Введенської, Н. Волкової, Б. Гаймакової, В. Грехнева, Л. Губерського, О. Зарецької, М. Зарви, В. Іванова, Т. Колбіної, І. Комарової, В. Костюка, С. Кулагіної, Л. Лазарева, С. Макарової, Т. Матвєєвої, О. Михайлюти, А. Москаленка, А. Мудрика, С. Мусатова, В. Новікової, С. Ольховецького, М. Оссовської, Л. Паламар, А. Панфілової, М. Пентилюк, Л. Петровської, Г. Почепцова, А. Ривіна, С. Рубінштейна, Г. Сагач, П. Сопера, Л. Супрун, М. Тузової, Є. Цукатової, Д. Чубатої, Г. Шергової, О. Щербакової та ін.

Але, незважаючи на наявність численної кількості наукових праць з цієї проблеми, слід зазначити, що системні дослідження процесу розвитку професійної культури діалогу в контексті формування духовно-творчого потенціалу майбутніх лікарів наразі відсутні.

Сучасні суспільно-політичні й соціально-економічні трансформації зумовлюють нові підходи до професіоналізму лікарів, вимагаючи, крім високої професійної компетентності, майстерності діалогічного спілкування. Сьогодні конкурентоспроможним й успішним на ринку праці може бути фахівець з належним рівнем професійної культури і комунікабельності.

На думку С. Ніколаєнка, якість вищої освіти “визначається не стільки витратними кредитами, які чомусь вимірюють переважно кількістю годин, скільки рівнем професійного розвитку майбутнього фахівця, його професійної культури і громадянською позицією, яку він займає в житті” [5, с. 24].

Професійна підготовка майбутнього лікаря – тривалий процес формування його не лише як фахівця, а і як особистості. Освіта є необхідною умовою для підготовки спеціалістів у будь-якій галузі, вихідний момент для професіоналізму, високого рівня і якості виконання дій спеціалістом у сукупності з індивідуально-особистісними рисами [5, с. 10].

За словами С. Амеліної, у контексті формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців належну увагу треба приділяти особистісно зорієнтованому підходу, що передбачає врахування потреб, інтересів і здібностей кожного студента; визнання його самоцінності як активного носія суб’єктного досвіду професійного спілкування; врахування цього досвіду при конструюванні навчально-виховного процесу [1].

Сьогодні в усіх сферах суспільних відносин володіння мистецтвом діалогічного спілкування є необхідним, оскільки діалог став основою людського взаєморозуміння; його роль у медицині постійно зростає, адже в умовах правової держави особливого значення набуває вміння вести конструктивний діалог, який допомагає демократичному розв’язанню проблем. Саме тому одним із завдань професійної підготовки майбутніх лікарів є формування в студентів у процесі педагогічної взаємодії з ними культури професійного спілкування – системи знань, умінь і навичок адекватної поведінки в різноманітних ситуаціях спілкування.

В основу успішної педагогічної взаємодії у вищому навчальному закладі покладено ставлення до студента як до суб’єкта, а не об’єкта навчально-виховного процесу, тобто становлення й розвиток суб’єкт-суб’єктних навчальних відносин, адже саме особистість студента, наділена певним рівнем самосвідомості та усвідомленням свого місця й ролі в майбутній професії, виступає суб’єктом педагогічного процесу вищих навчальних закладів.

У процесі педагогічної діяльності, як зазначає А. Сущенко, важливу роль відіграє формування особистості викладача, сприяння процесу самореалізації гуманістичного потенціалу, об’єктивація гуманістичних резервів як елементів мотиваційної сфери та структури особистості [9]. Викладач вищої школи “передає своїм вихованцям не лише інформацію, а вкладає в них своє ставлення до професії та виконання професійних обов’язків, свою професійну культуру” [5, с. 25]. Завдання викладача ВНЗ – допомогти студентам зрозуміти, що мета діалогу – знайти правильне й оптимальне вирішення проблеми, зіставити різні погляди, ідеї, думки, підходи.

Майбутні лікарі повинні усвідомити, що вимоги до рівня підготовки лікаря, до його професійних та особистісних якостей, цінностей, професійної спрямованості мислення, емоційно-вольових якостей, здібностей і компетенцій неухильно підвищуються. Для лікаря необхідним є цілісне орієнтування в світі людини, що передбачає професійну майстерність, у тому числі професійну культуру діалогу.

Діалог у педагогіці розуміють як зв'язок комунікантів (М. Глушенко), як форму суб'єкт-суб'єктної взаємодії (Є. Шиянова), як спосіб розвитку особистості (О. Бочкарьова, І. Залигіна, Л. Орешкіна, Г. Столяров) тощо.

Формування професійної культури діалогічного спілкування у студентів вищих навчальних закладів, за словами Т. Сущенко, означає “створити людину як вищу цінність суспільства, створити благодіючі умови для всебічного розвитку її здібностей і таланту, розвитку особистості” [10, с. 6]. На цьому наголошує й дослідниця діалогу С. Амеліна, вважаючи найважливішим чинником, що впливає на його розвиток, гуманізацію педагогічного процесу, тісно пов'язану з особистісно зорієнтованим навчанням і вихованням, а формування в майбутньому фахівцеві культуру професійного спілкування є одним із чинників загального процесу гуманізації вищої школи [1].

Під час професійного навчання важливим є формування в майбутнього лікаря комунікативних здібностей: “уміння ставити питання і чітко формулювати відповіді на них, уважно слухати й активно обговорювати проблеми, що розглядаються, коментувати висловлювання співрозмовника й давати їм критичну оцінку, аргументувати свою думку, а також здатність висловлювати співрозмовнику емпатію, адаптувати власні висловлювання до можливостей сприйняття їх іншими учасниками комунікативного спілкування” [6, с. 66–67].

Оскільки професія лікаря належить до типу “людина – людина”, у медично-професійній діяльності значну роль відіграє спілкування, ознаками майстерності якого є наявність мовленнєвих умінь і навичок – особистісних рис фахівця, що забезпечують взаєморозуміння й взаємодію між людьми в налагодженні контактів, організації спільної діяльності. Відтак, формування культури діалогу – невід'ємна складова фахової підготовки майбутніх лікарів у педагогічному процесі вищих навчальних закладів; треба добре знати рідну мову, володіти культурою мовлення для того, щоб навчитися вести діалог.

Важливим компонентом у процесі фахової підготовки майбутніх лікарів є розвиток лінгвістичних умінь і комунікативних навичок з рідної мови, індивідуальних здібностей, пов'язаних з умінням коректно висловлювати власну думку, виражати почуття й формувати відносини, а також формування соціальних навичок, пов'язаних із процесами соціальної взаємодії й співпраці. Ці компетенції поряд зі спеціальними є надзвичайно важливими для професії лікаря.

Діалогічне спілкування – це форма, що базується на “апріорному внутрішньому прийнятті одне одного як цінностей самих по собі й допустава орієнтація на індивідуальну неповторність кожного із суб’єктів” [7, с. 123]. За словами В. Беркова, “наше майбутнє багато в чому залежить від уміння організувати продуктивний діалог у найрізноманітніших сферах людської діяльності, адже не існує альтернативи для діалогу як для способу взаємодії між людьми” [2, с. 3]. Діалог неможливий без культури спілкування, оскільки це – діалектичний шлях до істини, навчатися вести діалог означає навчатися діалектично мислити.

Під час підготовки майбутніх лікарів до професійного спілкування необхідно враховувати, що діалог є однією з форм взаємодії людей, важливою ознакою життєдіяльності особистості як суспільної істоти, адже саме спілкування й спільна діяльність – одна з найважливіших соціальних потреб людини.

Професійна культура діалогу майбутнього лікаря включає в себе досконале володіння комунікативними навичками, вміння будувати конструктивний, якісний, цивілізований діалог. Необхідною умовою конструктивного діалогу є позитивна налаштованість на нього, уміння поєднати твердження й заперечення, мистецтво почути інших.

Нормальні діалогічні відносини мають бути просякнуті гуманізмом і демократизмом у глибокому сучасному розумінні цих принципів відносин та діяльності; діалогічні відносини виникають за умови партнерської взаємодії в діалозі всіх сторін і сприйняття партнера як бажаного й потрібного співрозмовника.

Висновки. Таким чином, культура діалогічного спілкування як найважливіший критерій інтерсоціальних здібностей має бути невід’ємною професійною рисою майбутнього лікаря, оскільки вміння організувати бесіду, спрямовуючи її в належне русло створює необхідні умови для діалогу – засобу “подальшої інтенсифікації соціального прогресу” [2, с. 5], що в сучасних умовах інтеграції України в європейський простір є особливо актуальним.

Отже, ефективність діяльності лікарів наразі визначається не лише їхньою фаховою компетентністю, а й володінням нормами міжкультурної професійно орієнтованої комунікації, умінням будувати ефективний діалог за правилами етики професійного спілкування, корегувати свою поведінку, долати конфлікти в процесі комунікації. Ці складники професійної комунікативної компетентності мають стати об’єктами комплексної фахової підготовки майбутніх лікарів, основою для їх самореалізації відповідно до світових стандартів.

Список використаної літератури

1. Амеліна С. М. Гуманізація процесу формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців [Електронний ресурс] / С. М. Амеліна // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2010. – Вип. № 2. – Режим доступу: http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski.

2. Берков В. Ф. Культура диалога : учеб. пособ. / В. Ф. Берков, Я. С. Яскевич. – Минск : Новое знание, 2002. – 152 с.
3. Вайновська М. К. Мовленнєва культура – важливий чинник результативної управлінської діяльності / М. К. Вайновська // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2008. – Вип. 50. – С. 51–52.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bs-staff.com.ua/pb_ot/1085_165_37.html.
5. Ніколаєнко С. М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства / С. М. Ніколаєнко. – Київ : Знання, 2005. – С. 24–30.
6. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – Москва : Высшая школа, 2004. – 512 с.
7. Психологический словарь / авт.-сост. В. Н. Копорулина, М. Н. Смирнова, Н. О. Гордеева, Л. М. Балабанова ; под общ. ред. Ю. Л. Неймера. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. – 640 с.
8. Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост. В. А. Мижериков ; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. – Москва : ТЦ Сфера, 2004. – 448 с.
9. Сущенко А. В. Теоретико-методичні основи гуманізації педагогічної діяльності вчителя в основній школі : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / А. В. Сущенко. – Харків, 2004. – 44 с.
10. Сущенко Т. І. Педагогічний процес у позашкільних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / Т. І. Сущенко. – Київ, 1985. – 56 с.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2014.

Слухенская Р. В. Развитие профессиональной культуры диалога будущих врачей в процессе формирования духовно-творческого потенциала

В статье предпринята попытка раскрыть сущность понятий “диалог”, “навыки диалогического общения”, “профессиональная культура”; освещены научные взгляды на проблему формирования культуры диалога духовно-творческой личности; теоретически обосновано значение развития профессиональных навыков диалогического общения студентов в процессе профессиональной подготовки; доказана важность развития профессиональной культуры диалога в контексте формирования духовно-творческого потенциала будущих врачей.

Ключевые слова: диалог, диалогическое общение, духовно-творческий потенциал, врач, коммуникативная компетентность, культура профессионального общения, профессиональная культура диалога, профессиональное образование, развитие, формирование.

Sluhanskaya R. The Development of a Professional Culture of Dialogue Future Doctors in the Process of Forming Spiritual and Creative Potential

The article attempts to reveal the essence of the concepts of “dialogue”, “skills of communication”, “professional culture”; lit scientific views on the problem of creating a culture of dialogue, spiritual and creative personality; theoretically substantiated the importance of developing the skills of communication students in the process of professional training; proven the importance of developing a professional culture of dialogue in the context of the formation of the spiritual and creative potential of future doctors.

In the context of the scientific achievements of modern medicine in new requirements for the quality of medical education, which is reflected not only by the ability of students to navigate the directions of development of modern medical science, their willingness to solve innovation challenges, the development and introduction of scientific achievements in the practical system of health care and high professional culture of dialogue, the future doctors, their personal potential.

An important component in the process of professional training of future doctors is the formation of their professional culture, the development of linguistic skills and communicative skills of the native language, individual abilities associated with the ability to Express their opinions, Express feelings and to form relationships, as well as the formation of social skills associated with the processes of social interaction and cooperation. These competencies along with special are extremely important for the profession of a doctor

The efficiency of doctors now defined not only by their professional competence, but also ownership of an intercultural norms professionally oriented communication, the ability to build an effective dialogue on the rules of ethics for professional communication, to adjust their behavior to overcome conflicts in the communication process.

Key words: *dialogue, dialogical communication, spiritual and creative potential, doctor, communicative competence, culture, professional communication, professional culture of dialogue, professional education, development, formation.*